

VEZETŐI ÖSSZEFOGLALÓ

Ez a szöveg „United We Stand, Divided We Fall: The Kremlin’s Leverage in the Visegrad Countries,” elnevezésű publikáció vezetői kivonata, mely egy cseh, lengyel, magyar és szlovák vezető szakértőkből álló csoport által készített átfogó tanulmány. Ez a publikáció részét képezi a Prague Security Studies Institute hosszú távú kezdeményezésének, melynek célja rávilágítani a Kreml által használt különböző eszközökre, illetve felforgató módszerekre, amelyekkel befolyását igyekszik kiterjeszteni a Közép-Kelet-Európa régióban.

Koordinálta:

Prague Security Studies Institute

Együttműködő partnerek:

Prague Security Studies Institute (Česká republika)

Research Center of the Slovak Foreign Policy Association (Slovensko)

Centre for Euro-Atlantic Cooperation and Democracy (Magyarország)

Center for International Relations (Polska)

Támogató partner:

National Endowment for Democracy

EGYÜTTMŰKÖDŐ PARTNEREK:

TÁMOGATÓ PARTNER:

CSEH KÖZTÁRSASÁG

A cseh társadalom szláv gyökerei és négy évtizednyi szovjet uralom miatt a lakosság bizonyos körei továbbra is pozitívan viszonyulnak Oroszországhoz. Jóllehet akadnak olyanok, akik egyszerűen meggyőződésből támogatják Moszkvát, a legtöbben mégis a Kremllel közeli üzleti és személyes kapcsolatot ápoló és szándékosan orosz stratégiát terjesztő befolyásolók hatása miatt oroszbarát.

AZ OROSZ NAGYKÖVETSÉG SZEREPE

- 2017-ben ötvenöt akkreditált diplomatát (házastársakkal együtt kilencvenkettőt) tartottak nyilván az Orosz Föderáció képviselőit, ami aránytalanul magas szám Csehország nyugati szövetségeseinek a diplomáciai képviselőihez képest. Nyílt és kevésbé nyílt tevékenységével a nagykövetség kulcsszerepet tölt be a Kreml befolyásának megvalósításában.
- Csehországról az a hír terjedt el, hogy az orosz titkosszolgálat regionális központja. Cseh biztonsági szakértők úgy vélik, hogy a követségi munkatársak körülbelül harmada titkosszolgálati tevékenységet végez, és vannak rajtuk kívül további, diplomáciai státusszal nem rendelkező ügynökök is.

A KULTURÁLIS KÖZEG

- Számos oroszbarát civil- és kulturális szervezet működik Csehországban, amelyek akarva vagy akaratlanul, a Kreml által gyártott vagy támogatott hamis tényeket vagy eltorzított információt terjesztenek, azonban a legtöbb esetben nem mutatható ki az orosz fél részéről közvetlen beavatkozás vagy pénzügyi befolyásolás.
- Több oroszbarát civilszervezet, mint például a Szláv Stratégiai Tanulmányok Intézete, rendszeresen vesz részt hálózatfejlesztési lehetőséget és az oroszbarát civilszervezetek között további integrációt kínáló pánszláv kongresszusokon.

A POLITIKA ÉS AZ EXTRÉMIZMUS

- A Kreml befolyására a teljes politikai spektrumon találunk példát. A cseh politikai pártok között azonban a Cseh- és Morvaországi Kommunista párt a leginkább oroszbarát.
- Több parlamenti képviselő is felkereste már a Donyec-medencét és/vagy a Krím-félszigetet 2014-et követően ún. „megfigyelési misszió” keretén belül, megsértve ezzel az ukrán jogszabályokat és diplomáciai bonyodalmakat okozva.
- A Kreml érdekei mellett leghangosabb Miloš Zeman, jelenlegi cseh elnök és Václav Klaus korábbi elnök áll ki. Mindkét politikusról ismert, hogy közeli kapcsolatot ápolnak orosz üzletemberekkel, és már számos alkalommal részt vettek Rodosz szigetén az orosz oligarcha, Vlagyimir Jakunyin által évente rendezett „Civilizációk Párbeszéde” konferencián.

- Zeman elnök több ízben kérte az Oroszország elleni gazdasági szankciók feloldását, és szorgalmazta a baráti kapcsolatok ápolását, valamint az Oroszországgal való szorosabb gazdasági együttműködést. A legközelebbi szövetségesei és támogatói között találjuk Martin Nejedlý vagy Zdeněk Zbytek vállalkozókat, akik szorosan együttműködnek olyan orosz üzletemberekkel és diplomátákkal, akik módszeresen lobbiznak az orosz üzleti érdekek mellett a Cseh Köztársaságban.
- Találunk kapcsolódást szélsőséges és félkatonai csoportokhoz is, azonban 1-2 kivételtől eltekintve ezek csak ideológiai alapokon nyugszanak. Ilyen kivétel azonban a Rád národa (a Nemzet Rendje) szélsőséges politikai mozgalom, amelynek székhelye az orosz nagykövetség tulajdonát képező villában található.

A MÉDIA ÉS AZ INFORMÁCIÓS TÉR

- Negyven-ötven platform foglalkozik azzal, hogy Csehországban aktívan terjesszen oroszbarát tévinformációkat vagy a Kreml olvasatát az egyes történésekről. A legtöbb ilyen honlap már 2014 óta üzemel. Kizárólag a nemzetközi Szputnyik újság cseh változatát támogatja az orosz kormány, a többi médium állításuk szerint független az orosz politikai vezetéstől.
- A *Parlamentní listy* (Parlamenti levelek) vált messze a legsikeresebb félreinformáló platformmá, amely hangzatos főcímekekkel vonzza az olvasók figyelmét az érzelmekre ható cikkekre. A köztársasági elnökhöz erős szálakkal és személyesen is kapcsolódó oldal tartalmát leginkább oroszbarát és nyugat-ellenes cikkek teszik ki.

A GAZDASÁG ÉS PÉNZÜGY TERÜLETE

- A két ország közötti kereskedelem és működőteke viszonylag csekély mértéke ellenére sem mondható jelentéktelennek, hiszen a Kreml üzleti tevékenységét valószínűleg külföldi leányvállalatok kiterjedt hálózata mögé rejtőzködve végzi. A hivatalos adatok ezért nem is adnak teljes képet a Cseh köztársaságban gyakorolt orosz gazdasági befolyásról.

- Éves szinten Csehország a földgáz- és kőolaj-szükségletének közel kétharmadát Oroszországból szerzi be. Ez erős politikai befolyást és tárgyalási előnyt jelent az orosz félnek. Az orosz állami földgázcég, a Gazprom nagy befolyással bír Csehországban, és köztudottan igyekszik hatást gyakorolni a közép-európai földgáz-kereskedelem, tárolás és szállítás területén.
- Oroszországnak továbbra is érdeke, hogy fenntartsa befolyását a cseh atomenergia-ágazat felett. A Roszatom orosz állami atomenergia ügynökség leányvállalata, a TVEL a kizárólagos fűtőelem-beszállítója a temelíni és a dukovany atomerőműnek (legalább 2020-ig). Az Állami Energia Stratégiában foglaltak szerint a dukovany erőmű pályázata előkészítés alatt áll, amelyen a Roszatom jó esélyekkel indulhat.

MAGYARORSZÁG

A többi visegrádi országgal összehasonlítva Magyarország különbözik abban, hogy a felforgató üzenetek más tartalommal bírnak, mások a szereplők és politikai-kulturális irányultságuk, hiszen Magyarországnak nincsenek szláv gyökerei, valamint itt nincs akkora hagyománya a baloldali, kommunista politikai irányzatnak.

AZ OROSZ NAGYKÖVETSÉG SZEREPE

- 2017-ben Oroszország rendelkezett a legnagyobb külképviselettel, negyvennyolc akkreditált diplomatát (házastársakkal együtt hetvenkét főt) tartottak nyilván. A nagykövetség szoros kapcsolatot ápol a magyar-orosz baráti társaságokkal, kulturális egyesületekkel és a magyar egyetemekkel. A nagykövetség közreműködik a moszkvai politikai irányvonalaknak megfelelő kiállítások, kulturális események és megemlékezések szervezésében.
- Az orosz nagykövetség munkatársai, valamint szélsőjobboldali csoportok és egyének (pl. a magyar nemzeti mozgalom) között kimutatható a kapcsolat, továbbá a nyomtatott sajtó köreiből is találunk oroszbarát újságírókat.

A KULTURÁLIS, TUDOMÁNYOS KÖZEG ÉS A KUTATÓINTÉZETEK

- Több szervezet is törekszik az orosz kultúra népszerűsítésére, valamint a kétoldalú kapcsolatok erősítésére. Az elmúlt években a legaktívabbnak a Russzkij Mir Alapítvány számított, amely Pécsen és Debrecenben nyitott új központot, és ennek eredményeképpen erősödtek az orosz kapcsolatok Dél-Magyarországgal és Kelet-Magyarországgal is.
- Alig létezik alulról szervezkedő oroszbarát szervezet, részben azért, mert a magyar civil társadalom meglehetősen fejletlen.
- A magyar kormány 2010 óta támogat oroszbarát szervezeteket, azt a benyomást keltve, hogy a hivatalos kormányzati politika szintjén is változás történt. Vannak olyan állami támogatásban részesülő civilszervezetek és személyek, akik az orosz érdekek és nézetek terjesztésével foglalkoznak.

A POLITIKA ÉS AZ EXTRÉMIZMUS

- A moszkvai narratívát többé már nem a szélsőséges, hanem a hatalmon lévő, középvonalas kormánypártok terjesztik. Az elmúlt hét évben a kormányon lévő Fidesz új megközelítést, oroszbarát álláspontot vett fel, különösen az orosz-magyar gazdasági kapcsolatok tekintetében.
- A legismertebb oroszbarát szélsőjobboldali párt a Jobbik (Jobbik Magyarországért Mozgalom), jelenleg a második legnagyobb párt a magyar parlamentben, amely rendszeres kapcsolatot tart fenn Oroszországgal, és korábban még orosz pénzügyi támogatásban is részesült. A Jobbik-orosz kapcsolatokban fontos szerepet játszott Kovács Béla, az orosz hírszerzés egyik munkatársa. Az utóbbi időszakban azonban nőtt a távolság Oroszország és a Jobbik között, mivel a Fidesz vált az orosz hatóságok számára a legfontosabb partnerré.

A MÉDIA ÉS AZ INFORMÁCIÓS TÉR

- Magyarországon különleges helyzet uralkodik: a különböző, leginkább az állami vagy kormányzati befolyás alatt álló médiumok és csatornák oroszbarát félretájékoztatást közölnek. Például az MTI, a magyar állami hírügynökség a kelet-ukrajnai szakadórokra törvényes államként hivatkozott, és az Egyesült Államokat okolta a nagyszámú civil áldozatért Szíriában.
- 80-100 körülire tehető a moszkva-párti narratívát terjesztő honlapok száma, ezeknek azonban korlátozott a hatóköre. Közülük nagyjából 6-10 tekinthető befolyással bíró platformnak, a tartalom pedig kevésbé van a magyar közönséghez igazítva.

- Az „alternatív híreket” kínáló csatornák lényegesen népszerűbbek, mint a közvetlen orosz vagy nyíltan oroszbarát oldalak és csatornák.
- Oroszország gazdasági jelenléte nem túl kimagasló, kivéve a Paks 2 projektet. Az új atomreaktor beruházási költsége a magyar GDP mindegy 10%-t teszi ki, és ennek 80%-át az orosz Vnyesekonombank (külkereskedelmi bank) finanszírozza. Feltételezhető, hogy a projekt hatására megnő a függés az orosz nukleáris technológia és finanszírozás területén, amely akár politikai befolyásnyerést is eredményezhet.

A GAZDASÁG ÉS PÉNZÜGY TERÜLETE

- A kétoldali gazdasági együttműködés meglehetősen korlátozott, a legmagasabb arányú 6.44% volt 2008-ben, 2014 óta pedig folyamatos visszaesés tapasztalható a két ország kereskedelmében.

LENGYELORSZÁG

Ami az orosz befolyást és a Kreml puha hatalmi eszközeinek való kitétséget illeti, Lengyelország egyedülálló a közép-kelet európai országok között. Jóllehet a kommunizmus alatt szatellitállamnak számított a többi V4-es országgal egyetemben, Lengyelországnak olyannyira traumatizált és negatív történelmi tapasztalatokkal terhelt Oroszország vonatkozásában, hogy a lengyel politika egységes álláspontot képvisel azzal kapcsolatban, hogy nem erősíteni, hanem csökkenteni és kerülni kívánják a Moszkvával való együttműködést, valamint új függések kialakulását.

AZ OROSZ NAGYKÖVETSÉG SZEREPE

- A lengyelországi orosz külképviselet hatvanöt diplomatából (házastársakkal együtt 118 főből) állt 2017-ben, amely az egyik legnagyobb diplomáciai testületnek számít az országban. Összehasonlításképpen, Németország mindössze negyven diplomatát akkreditált Lengyelországba, míg az Egyesült Államok hetvenhetet.
- A nyíltan oroszbarát szervezetek közül a Zmiana (Változás) nevű párt tölt be központi szerepet. A pártot vezető Mateusz Piskorskit 2016-ban kémkedés vádjával letartóztatták. Piskorski tagja egy nyugatellenes és oroszbarát aktivistákból álló nemzetközi hálózatnak, valamint részt vett a moszkvai propaganda és politika, többek között a megszállt Krím-félszigetre küldött „választási megfigyelők missziójának” a legitimizációjában.

A POLITIKAI KÖZEG

- A lengyel politikai színteret az egykori antikommunista ellenzék uralja, hiányzik egy olyan nagyobb párt vagy meghatározó szereplő, aki országos szinten tudná szorgalmazni a kapcsolatok szorosabbra fonását a jelenlegi orosz vezetéssel.
- Az orosz befolyás leginkább a különböző radikális mozgalmak és szervezetek körében nyilvánvaló. Amellett, hogy a meglévő intézményekre ellenségesen tekintenek, Amerika- vagy nyugatellenesek, a volinyi mézárulás kapcsán pedig Ukrajnával szemben is negatív érzelmeket táplálnak. A nacionalizmus hangsúlyozásával a kisebb politikai csoportosulások közvetve támogatják a Kremlin célkitűzését, hogy a lengyel társadalomban szítsák a megosztottságot.
- A politikailag fontosabb szervezetek, mint például a Kukiz'15 vagy Kresy esetében nem beszélhetünk következetes oroszbarátságról, ugyanakkor ezek a szervezetek sok esetben leginkább Ukrajnával ellentétes álláspontot képviselnek, amely viszont egyezik Moszkva érdekeivel és narratívájával.

A KULTURÁLIS, TUDOMÁNYOS KÖZEG ÉS A SZELLEMI MŰHELYEK

- A Roszotrudnyicsesztvóhoz (Oroszország külföldi megítélésének javításával foglalkozó szervezet) tartozó állami szervezetek mint a Russzkij Mir vagy az Orosz Tudományos és Kulturális Központ a lengyel akadémikusok és tanárok körében szerveznek az orosz kultúrát népszerűsítő utakat a szülőországba. Ezeknek a szervezeteknek a jelenléte és a hatása azonban meglehetősen korlátozott, mivel a lengyel politikai elit erősen nyugatbarát, ez a történelmi emlék él a társadalom körében, valamint nincs Lengyelországban jelentős orosz kisebbség és az ortodox egyház is teljes függetlenségnek örvend.

- A szellemi műhelyekből hiányoznak az Oroszországgal kapcsolatban álló vezéregyenísek, kivéve a Geopolitikai Elemzés Európai Központját (ECAG), amely szoros összeköttetésben áll a nyíltan oroszbarát Zmiana párttal. Az ECAG volt az egyik legfontosabb szervezet, amely választási megfigyelőket toborzott az oroszok támogatta, kelet-ukrajnai szakadárak által kikiáltott köztársaságokba.
- A felsőoktatásban az elmúlt időszakban akadt néhány nagynevű tudós, akik nyíltan méltatták az orosz hatóságokat az ukrán válság során végzett tevékenységükért vagy mert az „igaz keresztény értékek” védelmezőjeként léptek fel.

A MÉDIA ÉS AZ INFORMÁCIÓS TÉR

- Az orosz média viszonylag csekély befolyással bír Lengyelországban, azonban voltak ennek megváltoztatására irányuló erőfeszítések.
- A nyugatellenes, Ukrajna-ellenes és olykor nyíltan oroszbarát internetes források legtöbbször intézményileg fejletlen, habár az olvasótáboruk folyamatosan nő.

- A Moszkvához közeli körök gyakran próbálnak feszültséget szítani a lengyelek között, valamint a szomszédos országokkal, különösen az Ukrajnával és Litvániával fennálló kapcsolatokban.

A GAZDASÁG ÉS PÉNZÜGY TERÜLETE

- A két ország kereskedelmi kapcsolataiban az utóbbi években komoly visszaesés állt be az orosz gazdasági recesszió, a szankciók, valamint a csökkenő olajárak miatt. 2016-ban Oroszország volt a 8. legnagyobb célszám a lengyel export számára, import tekintetében pedig a 3. helyen állt. 2015-ben a teljes külföldi működőtőkének csupán 0.2%-át tették ki az orosz befektetések.
- A lengyel politikusok már évek óta vonakodnak attól, hogy gazdasági függőséget alakítsanak ki Oroszországgal, így elutasították a Lotos csoport vagy az Azoty vegyipari vállalatcsoport esetlegesen ellenséges felvásárlási kísérleteit. Mégis akad két olyan terület, ahol Lengyelország kiszolgáltatott helyzetben van: az egyik az energiahordozók, azon belül pedig a földgáz, mivel Lengyelország függ az orosz energiaellátástól. A másik ilyen terület pedig a mezőgazdaság, mivel Oroszország fontos szerepet játszik a lengyel agrárágazatban.

SZLOVÁKIA

A pánszláv alap gondolatot, valamint Szlovákia és az oroszajkú nemzetek közelségét a 19. században kezdték kihangsúlyozni, hogy ezzel erősítsék a szlovák nemzeti szuverenitási törekvéseket. Ez az örökség részben magyarázattal szolgál arra, hogy a szlovák társadalom bizonyos rétegei miért táplálnak pozitív érzelmeket Oroszország irányába, amelyet Moszkva megkísérelt kihasználni a befolyásolási tevékenysége során.

AZ OROSZ NAGYKÖVETSÉG SZEREPE

- 2017-ben huszonhárom (házastársakkal együtt harminckettő) akkreditált orosz diplomata élt Szlovákiában. Talán alacsonynak tűnhet ez a szám a többi visegrádi ország külképviseleti adataihoz képest, azonban az ország mérete ad erre a magyarázatot, hiszen az Egyesült Államokból mindössze huszonhat, míg Németországból csak tizennégy diplomata kapott Szlovákiába megbízólevelet.
- Az orosz nagykövetség a Moszkva-barát tevékenységek központja. A nagykövetség különböző megemlékezéseket és kulturális rendezvényeket, konferenciákat szervez, és szándékosan népszerűsít összeesküvéseket terjesztő forrásokból származó médiatartalmakat.

A KULTURÁLIS KÖZEG

- Egy maroknyi civilszervezet és egyesület terjeszti Szlovákiában az orosz kultúrát és a szlovák-orosz együttműködés eszméjét, gyakran hivatkoznak a pánszláv egységre, alkalmaznak EU-ellenes vagy NATO-ellenes retorikát, valamint ezeken a szervezeten keresztül terjednek a különböző összeesküvés-elméletek és oroszbarát demagógia.
- Erre példa a Szlovák-Orosz Társaság, amelynek vezetője a korábbi miniszterelnök, Ján Čarnogurský, aki az orosz rendszer és még akár hamis tényekre alapozott Kreml narratívák szószólójává vált.

A POLITIKAI KÖZEG

- Az elmúlt években a szlovák vezető politikusok körében leginkább a kettősség, míg politikai stratégiai szinten leginkább a következetlenség volt jellemző a Moszkvához való viszonyulás terén. Robert Fico miniszterelnök, aki hivatalosan támogatja az Oroszország elleni szankciókat, számos alkalommal felszólalt a szlovák-orosz kapcsolatok erősítése mellett, valamint elismerően nyilatkozott Putyin politikájával kapcsolatban.
- „A Mi Szlovákiánk Néppárt” vezetője, Marian Kotleba szélsőséges ideológiákat támogat, EU-ellenes és a Moszkva-barát hangnemet használ, ugyanakkor félkatonai szervezetekkel tart fent kapcsolatot. A fehérorosz származású író és oroszbarát ideológus, Alekszandr Uzovszkij kiszivárogtatott e-mailjeiből arra lehet következtetni, hogy Kotleba kapcsolatban áll orosz oligarchákkal, valamint pénzügyi támogatást kap Oroszországból.

FÉLKATONAI CSOPORTOK

- Szlovákiában az elmúlt években növekedett az oroszbarát félkatonai csoportok befolyása. Akad olyan csoport, amely oroszbarát ideológiával azonosul, míg mások orosz gazdasági támogatásban is részesülnek. Például a szlovák sorkatonák együttműködnek a Narodny Sobor (Nemzeti Tanács) nevű orosz ultrakonzervatív és nacionalista szervezettel.
- Szlovák félkatonai csoportok több tagja is csatlakozott a Donbasz régióban dúló háborúban az oroszbarát milicista egységekhez, ami felhívta a figyelmet az ilyen fegyveres erők szélsőségesé válásának veszélyére.

A MÉDIA ÉS AZ INFORMÁCIÓS TÉR

- Csehországhoz hasonlóan, Szlovákiában is megugrott az oroszbarát félretájékoztatás mértéke 2014 óta. A Konspiratori.sk nevű szlovák kezdeményezés szerint körülbelül 108 szlovák és cseh szervert létezik, amelyek megbízhatatlan tartalmat terjesztenek. Habár ezek oroszbarát oldalak, egyik sem vállal nyílt, csak informális kapcsolatot Moszkvával.
- A Kreml befolyása azonban túlnyúlik az interneten. 2016-ban a Szlovák Köztársaság hírügyénöksége, amelynek élén a nemrégiben a közszolgálati rádió és televízió csatorna élére kinevezett Jaroslav Rezník állt, szerződést kötött a Kreml tulajdonában álló Szputnyik csatornával. A szerződést azonban rövid időn belül felmondták a média és a civil társadalom részéről érkező nyomás miatt.

A GAZDASÁG ÉS PÉNZÜGY TERÜLETE

- A szlovák-orosz kereskedelem nem túl jelentős – 2015 első felében az orosz import részesedése csak 6%-os volt, míg az ezirányú export aránya csak 2,3%-ot tett ki. Emiatt nem megalapozottak azon állítások, miszerint az Oroszország elleni szankciók jelentős károkat okoznak a szlovák gazdaságban.
- A gazdasági és pénzügyi eszközökkel történő orosz befolyásolás jeleit lehet felfedezni Szlovákiában a szociáldemokrata SMER-SD (Irány) szlovák kormánypárt tagjai és oroszországi kapcsolatokkal rendelkező, befolyásos üzletemberek között fennálló kötelékek alapján.